

Jarosław Ławski

Uniwersytet w Białymstoku

SLAWIŚCI W ODESSIE: IDEA, PROJEKT, KONFERENCJA

Odessa, miasto „mityczne”, znane na wszystkich kontynentach, miasto, które żyje mitem morza, ale przeniknęło też do kultury masowej – otóż to miasto nie ma jeszcze historii tworzących tu literatów ani dziejów ich tekstów opiewających tę szczególną przestrzeń. A z Odessą związani byli i są ludzie różnych kultur: ukraińskiej, rosyjskiej, polskiej, żydowskiej, greckiej, bułgarskiej, rumuńskiej... Słowem, kto tylko zetknął się z tym jednym z największych portów na świecie, pozostawiał pisane i wszelkiego rodzaju inne artystyczne świadectwa spotkania z dawną najpierw kolonią grecką, potem miastem Katarzyny Wielkiej i księcia de Richelieu, prężnym ośrodkiem przemysłowym i handlowym, który ściągał na przykład Polaków, Żydów, Rosjan, ludzi Zachodu. Odessa jest niewątpliwie miastem mitycznym wielu kultur. Tu zostawiali swój ślad Ajwazowski, Mickiewicz, Puszkina, Kraszewski, Łesia Ukraina, Żabotyński, Kraszewski i Paustowski...

A jednak, pomimo znakomych osiągnięć badawczych odesytów – historyków, literaturoznawców, badaczy języka – mit Odessy i w kulturach słowiańskich, i w kulturze światowej pozostaje tematem dalekim do wyczerpania.

Wypełnieniu tego postulatu badawczego służyła I Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Obraz Odessy w literaturach słowiańskich”, która odbyła się w dniach 12-13 września 2013 roku. Jej organizatorami byli ze strony ukraińskiej: Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Odeski Narodowy Uniwersytet im. Ilii Miecznikowa, Katedra Ukrainistyki. Ze strony polskiej Konferencję organizowali: Uniwersytet w Białymstoku, działająca na Wydziale Filologicznym Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”. Ideę konferencji zgłosiłem w 2012 roku w czasie wykładu gościnnego w Odessie. Została ona entuzjastycznie podchwycona przez prof. Natalię Maliutinę, ukrainistkę, rusycystkę, komparatystkę, a wsparta przez prof. Oksanę Szuptę-Wiazowską, kierownika Katedry Ukrainistyki. Ważnego poparcia udzielił Konferencji Dziekan Wydziału Filologicznego, prof. Evgen Czernoivanenko. Z kolei pani dyrektor Tetiana Liptuga z Muzeum Literatury w Odessie, mieszczącego się w samym centrum miasta w pałacu książąt Gagarinów, zaproponowała, by obrady odbywały się w jego pięknym gmachu. Powołano Komitet Organizacyjny, w skład którego weszli między innymi: prof. Wiktor Griniewicz, dr Anna Janicka, dr Iryna Neczitaluk, mgr Jacek Juskiewicz, mgr Joanna Samp. Ponieważ zaplanowano

impresę międzynarodową, pierwszą tego typu, powołano również jej Komitet Naukowy – jego pełny skład znajdziemy w *Aneksie*, gdzie drukujemy Program Konferencji.

Obrady rozpoczęły się 12 września w Złotej Sali Muzeum Literatury słowami powitań skierowanymi przez prof. Natalię Maliutinę i prof. Jarosława Ławskiego, a także przemówieniami Dziekana prof. Evgena Czernoivanenko i dyr. Tetiany Liptugi. Inauguracyjne wystąpienia wygłosili: prof. Bogdan Burdziej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska) *Odessa w twórczości polskich pisarzy lat 1794–1914* i prof. Marija Litowskaja (Uniwersytet w Jekaterynburgu, Rosja): *Dwie Odessy Walentina Katajewa*. Obrady przez dwa dni odbywały się w sekcjach w znakomitych salach Muzeum Literatury. W konferencji wzięło udział 60 uczonych z 5 krajów: Ukrainy, Polski, Rosji, Białorusi i Bułgarii. Po raz pierwszy, co podkreślali ukraińscy gospodarze, w Odessie, gdzie dominują mieszkańcy miasta mówiący po rosyjsku, obrady na równych prawach odbywały się w kilku językach słowiańskich. Przy czym raz jeszcze potwierdziła się prawda, że Słowianie i w takich sytuacjach obywają się bez tłumaczy. Podstawowe zagadnienia, których analizą zajęli się badacze, określiliśmy w następujący sposób:

- Literackie obrazy Odessy w literaturze ukraińskiej, polskiej, rosyjskiej i innych literaturach słowiańskich.
- Podróżnicy ze wschodu i zachodu Europy w Odessie – ich obraz miasta i ludzi.
- Odessa i Morze Czarne, port Odessa – wizje literackie.
- Mitologia Odessy w literaturze i sztuce (np. schody w Odessie, opera odeska).
- Wielonarodowy, światowy charakter miasta – obraz mieszkańców Odessy w dawnych czasach i współcześnie.
- Malarstwo, rzeźba, muzyka, teatr, opera w Odessie – ich literackie przedstawienia; Odessa filmowa i malarska.
- Odessa i forma: gatunkowe realizacje wizji miasta.
- Mit Odessy w kulturach słowiańskich (w konfrontacji z obrazem miasta w literaturach zachodnich).
- Idiolekt Odessy – język miasta w relacjach podróżników, pisarzy, gości.
- Pisarze i artyści z Odessy.
- Między sensualizmem a metafizyką – filozoficzne konteksty obrazu miasta.
- Estetyka przedstawień Odessy w literaturach słowiańskich: od realizmu do groteski.
- Odessa jako palimpsest kulturowy: od greckich początków po ukraińską współczesność.
- Wielcy Słowianie w Odessie: Mickiewicz, Puszkina, Słowacki, Łesia Ukrainka, Paustowski, Wazow i Ajwazowski.

Tom, który oddajemy do rąk Czytelników, ukazuje się z pewnym, niezależnym od organizatorów sesji, opóźnieniem. Wrzesień 2013 roku był ostatnim tak spokojnym miesiącem na Ukrainie. Potem przyszły znamienne wydarzenia historyczne, które wydanie książki odsunęły na dalszy plan: Majdan, aneksja Krymu, wojna w Donbasie, niepokoje w całej Europie i na świecie. Ideą Konferencji i prezentowaną książką pragniemy wskazać inny model relacji między kulturami niż ten, który dominuje na świecie od 2013 do 2016 roku. Model współpracy w przestrzeni, która jest także *n a s z a w s p ó l n a*.

Warto w tym kontekście podkreślić wspaniałą atmosferę, w jakiej obradowano i prowadzono życie towarzyskie w czasie Konferencji. Polacy, Ukraińcy, Rosjanie – wszyscy rozmawialiśmy o micie literackim i kulturowym tak, jakbyśmy od zawsze należeli do wielonarodowej wspólnoty miasta. Elementami tego spotkania, zapisanego w pięknej, nostalgicznej pamięci, będą już zawsze: wizyty w Operze Odeskiej, zwiedzanie miasta, jego muzeów, spacery ulicą Derebasowską, wreszcie wspaniałe przyjęcie kończące konferencję, zorganizowane w salach Muzeum Literatury.

Wrzesień 2013 roku był w Odessie – jak nigdy wcześniej – deszczowy. Padało przez kilka dni Konferencji. A jednak ze spotkania tego wynieśliśmy wszyscy mocne przekonanie, że literatura i wartości, jakie niesie, są ukrytym językiem, kodem, który łączy ludzi nawet w najbardziej niesprzyjających okolicznościach historycznych. Odeskie spotkanie pozostaje już dziś słonecznym wspomnieniem. Które – oby! – znalazło kontynuację. Badanie Odessy jest bowiem, jak wynika z naszych doświadczeń, spotkaniem z każdą z jakże licznych kultur, które tę mityczną czasoprzestrzeń zwaną Odessą tworzyły.

Organizacja Konferencji nie byłaby możliwa bez osobistego wsparcia osób, którym złożyć chcę szczególne podziękowania: prof. Natalii Maliutiny – *spiritus movens* spotkania, prof. Oksany Szupty-Wiazowskiej – wybitnej ukrainistki; prof. Evgena Czernoivanenko – rusycysty, Dziekana Wydziału Filologicznego; prof. Bogusława Nowowiejskiego – Dziekana Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, który wsparł tę ideę; dr Anny Janickiej – mej Żony – która wraz ze mną organizowała ze strony polskiej sesję; mgr Soni Demianowej – niestrudzonej organizatorki z Odessy; prof. Jarosława Poliszczuka i prof. Tetiany Mejzerskiej, którzy reprezentowali kijowskie środowisko ukrainistyczne. Im właśnie i wszystkim uczestnikom Konferencji składam gorące podziękowania.

Mam nadzieję, że książka pokazuje niebłahy naukowy wkład nas wszystkich – Polaków, Ukraińców, Rosjan – w poznanie tego skarbu znad Morza Czarnego – Odessy. Miasta, które ma s w ó j mit.

Ełk, 4 kwietnia 2016 roku